

Field : Islamic Sciences

Type : Review Article

Received: 20.09.2016 - *Accepted*: 28.11.2016

Hz. Peygamberin Yiyecekler Konusundaki Müsamahalı Yaklaşımının İzleri¹

İsmail YALÇIN

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Denizli, TÜRKİYE

E-posta: isyalcin@gmail.com

Öz

Hz. Peygamber, günümüzde dini kültürü yüksek çoğu Müslüman tarafından tereddütsüz hemen haram olduğu düşünülebilecek birçok yiyecek hakkında müsamahalı bir yaklaşım sergilemiştir. Kuran-Kerim'deki yaklaşıma uygun olarak haramların sınırlı ve haram kılma yetkisinin Allah'a ait olduğunu vurgulamıştır. Onun müsamahalı, esnek, samimiyeti ön plana çıkaran yaklaşımı zamanla, mezheplerin tutarlılık gayretleri, usul geliştirme çabaları ve mezheplerini geliştirdikleri usule uygun hale getirme ihtiyaçları sebebiyle kaybolmuş ve katı hukuki yaklaşım ön plana çıkmıştır. Fıkhın birçok alanında görülen bu türlü bir dönüşümün yiyecekler konusunda oldukça dikkat çekici örnekleri bulunmaktadır. Örf, adet, kişisel veya toplumsal kanaat ve algılar dinin temel göstergelerinden biri olan haram ve helali belirlemede etkin olmuştur. Bu sebeple konu ile ilgili Hz Peygamber'in tutum ve yaklaşımlarının dikkatle incelenmesi ve fıkhi ihtilafların köklerinin açığa çıkarılması fıkhi bilgilerimizin daha sağlam bir zemine oturmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca günümüzde karşılaşılan benzer sorun alanlarında daha sağlıklı hükümler üretilmesine alt yapı oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Haram, şüpheli yiyecek, hayvansal gıda, Mecusi peyniri

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

The Prophet's Tolerant Approach Regarding Food

Abstract

The Prophet showed a tolerant approach with respect to lots of food sorts that would be immediately considered *haram* by most knowledgeable Muslims today. In accordance with the Quran, he emphasized that haram things are limited and that only Allah is entitled to declare something haram. His approach, based on tolerance, flexibility, and sincerity has over time been replaced by stricter legal approaches due to efforts by mazhabs to develop their own usul and achieve consistency with that usul in their judgments. This transformation, which can be seen in many areas of fiqh, has remarkable examples with regard to food. Customs, habits, personal or societal preferences and perceptions have become influential in determining halal and haram, which are of the basics of religion. For this reason, scrutinizing what the Prophet's approach and attitude was in these situations and going to the roots of debates in fiqh would help us establish a sounder basis for our knowledge of fiqh. Moreover, it will enable us to pass better judgment regarding similar problems that we confront today.

Keywords: Haram, doubtful food, animal nutrient, Magian cheese

Giriş

Kur'an-ı Kerim, genel manada yerde ve gökte olan her şeyin insanın emrine verildiğini (Câsiye 45/13), yeryüzündeki her şeyin insan için yaratıldığını (Bakara 2/29), insanın isteyebileceği her türlü nimetin Allah tarafından kendisine verildiğini açıklamış ve insana verilen nimetlerin çokluğuna işaretle “Allah’ın nimetlerini saymaya kalksanız sayamazsınız” uyarısında bulunmuştur (İbrahim 14/34). Kur’anı Kerimde bütün yiyecekler tek tek veya gurup gurup sayılarak haram veya helal olduğu açıklanmamıştır. Sadece geçmiş kavimlerin zulümle haramları artırmaları (En’âm 6/146) ve cahiliye Araplarının uydurma haramlara itibar etmeleri kınanmış (Maide Suresi, 5/103; En’âm, 6/138) ve haram-helal, “tayyib” (temiz, hoş, güzel, faydalı), “habis” (pis, iğrenç, çirkin ve zararlı) kavramlarına bağlanmıştır (Mâide 5/4; A’râf 7/157). Hayvansal haramları açıklayan ayetlerde haramlar “ancak ve sadece” anlamına gelen hasr edatı “انما” ile ve “hariç, dışında” anlamına gelen istisna edatı “لا” ile sınırlanarak iki Mekkî, iki de Medenî ayette dört madde halinde sıralanmıştır. Bunlar, meyte, akmiş kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına boğazlanan hayvandır (bk. En’âm 6/145; Nahl 16/115; Bakara 2/173; Mâide 5/3) . Ayrıca insan onurunu sarsan sarhoş edici içkiler açıkça yasaklanmış (Mâide 5/90), diğer bütün yiyecek ve içecekler için “tayyib” ve “habis” kavramları ana referans yapılmıştır. Böylece Allah’ın bütün nimetlerinin aslen helal, haramların ise istisnai olduğuna işaret edilmiştir.

Hz. Peygamber, Kur'an-ı Kerim’i tebliğ ve açıklama görevi çerçevesinde Kur'an'daki haramları tebliğ ettiği gibi, karşılaştığı yiyeceklerden bazılarının tayyib veya habis olduğu konusunda açıklamalarda bulunmuştur. Ama genel anlamda Hz. Peygamber’in Kur'an-ı Kerim’de açıklananlar dışında haramları liste halinde saydığı veya öğrettiğine dair bir rivayete rastlanmamaktadır. Kur'an’da zikredilenler dışında haram yiyeceklere işaret eden rivayetlerden bazıları olaylara bağlantılı olarak nakledilmiş, diğer bir kısmı ise bağlamdan kopuk olarak zikredilmiştir. Bu rivayetleri delil olarak kullanan müçtehitler hem elde ettikleri hükümlerde hem de hükümlerin illetlerinde ihtilafa düşmüşlerdir.

Hz. Peygamber’in kendisine sorulan sorular açısından konuya bakıldığında, aşağıda örnekleri görüleceği üzere, onun yasaklama eğilimi yerine müsamaha, esneklik ve izin verme yönünde bir tutuma sahip olduğu görülmektedir. Rivayetlere göre o, yenmesinde tereddüt edildiği için hakkında kendisine soru sorulan bazı yiyecekler konusunda soranların şüphesini izale etmiş ve rahatlatıcı açıklamalar yapmıştır. Özellikle Hz. Peygamber’in besmelesiz kesilmiş et, Mecusi peyniri, ölü balina eti, dikenli keler, çekirge konusundaki açıklamaları ve yaklaşımları bu görüşü desteklemektedir.

Hayvan Kesiminde Besmele

Birinci örneğimiz besmelesiz kesilen hayvanın etinin hükmü ile ilgilidir. Kur'an-ı Kerim’de Allahtan başkası adına yani putlar adına bir şirk eylemi olarak kesilen hayvanların etinin haram olduğu açıkça belirtilmiştir (bk. En’âm, 6/145; Nahl, 16/115; Bakara, 2/173; Mâide, 5/3). Ayrıca, üzerine Allah’ın adı anılan hayvanın etinden yenilmesini (En’âm, 6/118-119), üzerine Allah’ın adı anılmadan kesilen hayvanın etinden ise yenilmemesini (En’âm, 6/121) ifade eden ayetler Kur'an-ı Kerim’de yer almıştır. Bu sebeple haram kılınan etin sadece putlar adına kesilenler mi olduğu yoksa Allah’ın adı anılmadan, yani besmele çekilmeden kesilen her bir hayvanın haram mı olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir.

Besmelesiz kesilmiş hayvan hakkında ilk dönemlerde de bir tereddüt yaşanmış olmalıdır ki Hz. Aişe, Hz. Peygamber’in bu konuda müsamahalı olduğunu ifade eden bir haber nakletmiştir. Hz. Aişe şöyle demiştir: “*Bedeviler bize et getirirlerdi. Biz onların besmele*

çekip çekmediklerini bilmezdik. Hz. Peygamber, siz yerken besmele çekin ve yiyin, buyurdu.” (Buhârî, “Tevhîd”, 13, “Zebâih”, 21; Ebû Dâvûd, “Dahâyâ”, 18, 19; Nesâî, “Dahâyâ”, 39). Bu rivayetten, durumları belirsiz olan bedevilerin kestikleri hayvanların etlerinin yenebileceği, besmele çekilip çekilmediği bilinmeyen hayvan etlerinin besmele çekilerek yenebileceği anlaşılmaktadır. Nitekim fakihlerin büyük çoğunluğu kesilirken sehven besmele çekilmemiş hayvanların etlerinin yenebileceği ifade ederken, yine seleften pek çoğu kasten veya sehven diye ayırmadan besmele çekilmemiş hayvanın etinin yenebileceğini belirtmişlerdir (Bk. İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 271-272; Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, VII, 75). Müslüman bir kimsenin kasten besmeleyi terk etmesi düşünülemez. Öte yandan Yahudi ve Hıristiyanların yiyeceğinin helal olduğunu bildiren ayet (Mâide 5/5) genellikle onların kestiğinin de helal olduğu şeklinde anlaşılmıştır (Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, VI, 76). Onların Müslümanlar gibi besmele çekmeyecekleri tabii olmasına rağmen kestiklerinin helal olması da besmelenin şart olmadığına delili olarak görülmüştür (Serahsî, *Mebcut*, XI, 238).

Günümüzde et genellikle kasaplardan veya marketlerden alınmaktadır. Bu etleri kesenin dini inançlarını, keserken Allah'ın adını anıp anmadığını, anmadıysa kasıtlı veya kasıtsız anmadığını anlayabilmek mümkün değildir. Ayrıca kasıt gizlidir ve Allah'la kul arasındadır. İkinci ve üçüncü kişilerin bunu bilme imkânları yoktur. Bazı yorumculara göre ayette geçen “Allah'ın adı anılan” ifadesi “boğazlanmış hayvan”; “Allah'ın adı anılmayan” ise “boğazlanmadan ölmüş, meyte” manasındadır. Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvan ise günah ve şirk içeren bir amaçla putlara adanan hayvanlardır. Bu yaklaşım belirsizliği ve muğlaklığı azaltır. Şüphe iddiasıyla kaçınma, neredeyse hiç et yememeyi, araştırmaya kalkışma ise ağır külfeti getirir. Bu sebeple genel bir çerçevede zannı galip ile Müslüman veya ehli kitabın boğazladığı, yenmesi yasaklanmamış hayvanların eti yenilebilir denilmiştir (<http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0189.htm>).

Mecûsi Peyniri

Farisilerin yaparak hicaz bölgesine de ulaştırdıkları peynirler çeşitli seferlerde Hz. Peygambere gösterilmiş ve yenip yenemeyeceği sorulmuştur. Beyhakî'nin Ebu Davud et-Tayalisi'den naklettiği bir rivayette Allah Resulü Mekke'yi fethettiğinde bir peynir görmüş ve ne olduğunu sormuş; oradakiler “Acem diyarında yapılmış bir yiyecektir” deyince yanında bulunanlara: “bir bıçak alın kesin ve Allah'ın adını anarak yiyin” buyurmuştur (Beyhakî, *Sünen*, X, 9, h.n.19685). Abdurrezzak'ın Musannef'inde yer alan rivayette Hz. Peygamber'e Tebuk gazvesinde bir peynir getirilmiş ve onun Fars diyarında yapılmış bir yiyecek olduğu ve içine meyte konulmuş olabileceği ifade edilmesine rağmen Hz. Peygamber, “besmele çekin ve yiyin” buyurmuştur (Musannef, IV, 540, h.n.8795). Ahmed b Hanbel'in, İbn Abbas'a isnatla aktardığı rivayette ise Hz. Peygamber'e bir seferdeyken peynir getirilmiş, Hz. Peygamberin onun nerede yapıldığını sormuş, oradakiler Fars diyarında yapıldığını ve içine leş konulduğunu söylemişler, ardından Hz. Peygamber, “bıçakla kesin ve yiyin” buyurmuştur (Müsned, III, 503, h.n.2755). Selman-ı Farisi tarafından aktarılan bir rivayette Hz. Peygamber'e tereyağı, peynir ve kürk hakkında sorulmuş; Hz. Peygamber: “Helal Allah'ın kitabında helal kıldıkları haram da Allah'ın kitabında haram kıldıklarıdır. Açıklama yapmadıkları ise sizin için affedilmiş olan şeylerdir” buyurmuştur (İbn Mace, “Et'ime”, 60).

Peynir hakkındaki rivayetlerin topluca yer aldığı Abdurrezzak (ö.211) (Musannef, IV, 538-541) ve Beyhakî (458) (Sünen, X, 9-11) sahabe ve tabiin görüşlerini de aktarmışlardır. Hz. Ömer'e, bir kavim peynir yapıyor ve içine meyte şirdeni koyuyor denildiğinde o, Allah'ın adını anın ve yiyin buyurmuştur (Musannef, h.n. 8782). İbn Ömer'e atfedilen rivayetlerde ise

cevaza dönük daha açık bir yaklaşım görülür. İbn Ömer'e Mecusilerin yaptıkları peynirler sorulmuş "Müslümanların pazarında satılanı alırım ve hakkında soru sormam" demiştir (Musannef, h.n.8785). Başka bir rivayette İbn Ömer'e peynir sorulmuş, o " bize Irak'tan getirilir, kendimiz yeriz, çocuklarımıza yediririz demiş, soruyu soranın, onun içine meyte koyduklarını söylemesi üzerine de "eğer meyte konulduğunu biliyorsan onu yemezsin demiştir (Musannef, h.n.8792). Beyhakî'nin Hz. Ömer'e isnad ettiği rivayette ise ona peynir sorulmuş, "peynir, süt ve mayadan yapılır, yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın. Allah düşmanları sizi aldatmasın" demiştir (Sünen, h.n. 19686). Aynı kaynakta Hz. Ali'ye ve Hz. Aişe'ye de peynir hakkında sorulduğu, Hz. Ali'nin "peynir yemek istediğinde bıçağı vur, Allah'ın adını an ve ye" buyurduğu (h.n. 19687), Hz. Aişe'nin ise "onun yemezsen bana ver yiyeyim" dediği nakledilmiştir (h.n.19688).

Klasik fıkıh eserlerinde bu konuda müsamahalı yaklaşımın izleri iki örnekte görülebilir. Bunlardan biri Hanefi Cessâs'ın yaklaşımıdır. O peynir konusundaki yaklaşımını şöyle açıklamıştır. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Taif gazvesinde Hz. Peygamber'e peynir getirilmiş, bu esnada oradakiler ona sopayla vuruyorlarmış. Hz. Peygamber bu nerede yapılıyor diye sormuş, Fars diyarında diye cevap vermişler. O halde besmele çekin ve yiyin, buyurmuş. Peynirin şirdenle mayalandığı sabit olduğu ve Mecûsinin kestiği meyte sayıldığı halde Hz. Peygamber onu yiyin diyorsa meyteden elde edilen şirdenin temiz olduğu anlaşılır. Zaten birçok sahabiden meyte şirdeni ile yapılan peynirin mubah olduğu yönünde görüşler nakledilmiştir (Cessas, Ahkâmu'l-Kur'ân, I, 148).

Peynir hakkında görüş açıklayan ikinci kaynak Hanbeli İbn Kudame'dir. O konuyla ilgili görüşünü şöyle ifade etmiştir. Ebû Abdillah'a peynir sorulmuş, o hepsi yenilebilir demiştir. Mecusilerin yaptığı peynir sorulmuş, o bilmiyorum demiştir. Bu konudaki en sahih rivayet Hz. Ömer'e içine meyte şirdeni konulan peynirin sorulduğunu ve Hz. Ömer'in besmele çekin ve yiyin, dediğini bildirir. Bu rivayeti aktaran Ebu Muaviye bizim yediğimiz peynirlerin hemen hepsi Mecusi yapımıdır, diye açıklamıştır (İbn Kudâme, Muğnî, IX, 430).

Bilindiği gibi geleneksel olarak peyniri mayalamak için kullanılan şirden geviş getiren memelilerin dört bölümden oluşan midelerinin dördüncü bölümünün adıdır ve o bölüm özel bir işlemle peynir mayası hazırlamada kullanılır. Yukarıda zikrettiğimiz rivayetlerde Mecusilerin peyniri içinde bulunan mayanın hangi hayvandan elde edildiği, hayvanın eti yenen hayvan olup olmadığı, eti yenen bir hayvan olsa bile leş olabileceği, hayvan kesildi ise kesenin Mecusi olduğu, peynir yapılan sütün hangi hayvandan elde edildiği gibi akla gelebilecek birçok soru ve sorun gündeme getirilmemiştir (Cook, 1984, 450).

Ölü Balina

Kara hayvanlarında usulüne uygun boğazlama veya avlama, deniz hayvanlarında ise kendiliğinden ölmemiş olma, üzerinde ittifak edilmiş olan bir helallik şartıdır. Fakat aşağıda gelen rivayette bu açıdan sorunlar bulunmakta ve yine Hz. Peygamber'in müsamahalı yaklaşımı dikkati çekmektedir.

Küçük farklılıklarla hadis kaynaklarına girmiş olan bir hadise, Cabir tarafından şöyle anlatılmıştır. "Hz. Peygamber başımıza Ebû Ubeyde'yi kumandan tayin ederek bizi, Kureyş'in bir kervanı üzerine gönderdi. Bize azık olarak sadece bir dağarcık hurma verebildi. Ebû Ubeyde bize hurmaları birer birer veriyordu. Biz o hurmaları çocuğun emdiği gibi emiyor; sonra üzerine su içiyorduk. Bu bize bir gün yetiyordu. Bir de sopalarımızla selem ağacının yaprağını silkiyor sonra onu suyla ıslatarak yiyorduk. Sonra sahil boyunca yürüdük. Bu esnada deniz kıyısında yüksek kum tepesi şeklinde bir şey görüldü. Ona yaklaştık. Bir de

ne görelim amber denilen hayvan. Ebû Ubeyde önce onun leş olduğunu söyledi. Sonra, “hayır, biz Hz. Peygamber’in elçileriyiz ve Allah yolundayız, üstelik siz darda da kaldınız, yiyniz” dedi. Artık onunla bir ay kaldık. Üç yüz kişi idik. Hatta semizledik. Vallahi onun gözünün içinden testilerle iç yağı aldığımızı görmüşümdür. Ondan öküz gibi parçalar kesiyorduk. Gerçekten Ebû Ubeyde bizden on üç kişi alarak bu hayvanın gözünün içine oturttu. Onun kaburgalarından bir kaburga kemiği alarak dikti. Sonra yanımızdaki en büyük deveyi semerledi (bir rivayette üzerine en uzun kişiyi de bindirdi) ve deve onun altından geçti. Onun etinden kavurma yapıp azık olarak yanımıza aldık. Medine’ye geldiğimiz vakit Hz. Peygamber’e giderek durumu anlattık. Hz. Peygamber, “o Allah’ın sizin için çıkardığı bir rızktır. Yanınızda onun etinden bir şey varsa bize de tattırın” buyurdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber’e onun etinden bir parça gönderdik; o da yedi.”(Buhârî, “Zebâih”, 12; Müslim, “Sayd”, 17; Nesâî, “Sayd”, 35; Ebû Dâvûd, “Et’ime”, 47; Ahmed, XXII, 242 h.n.14338). Bu hadisin muhtelif varyantlarında sayı ve anlatım farkları bulunmakla beraber ana hatları üzerinde ittifak edilmiştir.

Rivayette hayvanın ne olduğu kesin bilinmemekle birlikte büyük ihtimalle bir balina olabileceği düşünülebilir. Rivayetin bir noktasında hayvanın leş olduğuna dikkat çekilmiş fakat aç kaldıkları için bunun yenebileceği kanaatine varmışlardır. Fakat bununla semizlemiş olmaları ve kurutarak yanlarına almaları, Medine’ye geldiklerinde Hz. Peygamber’e olayı anlattıklarında onun etinden istemesi ve yemesi müsamahalı bir yaklaşım örneğidir.

Dikenli Keler

Türkçede keler veya semender olarak tercüme edilen (dabb= ضب) dikenli kuyruğu olan iri cins bir çöl kertenkelesidir. Kur’an’da veya sünnette sürüngenler hakkında açık bir hüküm bulunmamakla birlikte öteden beri bunlar hakkında tereddütlü bir yaklaşım var olagelmıştır. Hz. Peygamber’in sofrasına ilk defa geldiğinde onunla ilgili değerlendirmesi konumuza örneklik oluşturmaktadır.

Hadis kaynaklarının çoğunda yer alan bir rivayette İbn Abbas, Hâlid b. Velîd’in kendisine haber verdiği bir olayı şöyle anlatmıştır: “Hâlid b. Velîd, Hz. Peygamber ile beraber Meymûne’nin evine girmişler. Bu hanım hem İbn Abbas’ın hem de Hâlid’in teyzesi imiş. Orada güneşte kurutulmuş dikenli keler ile karşılaşmışlar. Onu Meymune’nin kız kardeşi Hufeyde bnt. Hâris, Necid’den getirmiş. Meymûne onu Hz. Peygamber’e ve misafirlere takdim etmiş. Hz. Peygamber elini ona doğru uzatırken orada bulunan kadınlardan biri “onun ne olduğunu Hz. Peygambere söyleyin demiş. Onlar da etin dikenli keler eti olduğunu söylemişler. Bunun üzerine Hz. Peygamber elini sofradan çekince Hâlid b. Velîd: “Ey Allah’ın Resulü dikenli keler haram mıdır, diye sormuş. Hz. Peygamber: “Hayır, ancak bizim oralarda bulunmadığı için ondan öğreniyorum” diye cevap vermiştir. Hâlid, bunun üzerine Hz. Peygamber’in gözleri önünde o eti önüne çekerek yediğini ve Hz. Peygamber’in onu engellemediğini anlatmıştır.” (Buhârî, “Zebâih”, 33; Müslim, “Sayd”, 44). Bu hadis, Tirmizî dışındaki hadis imamları tarafından rivayet edilmiştir (Şevkânî, *Neylü’l-Evtâr*, VIII. 265).

Hız. Peygamber bu rivayette kendisinin öğrendiği bir hayvanı yasaklama yoluna gitmemiştir. Bu rivayete hem Hanefilerin iğrenç olan hayvanların haram olacağı şeklindeki teorisini hem de Şafiilerin Arap örfünü esas almaya dönük temellendirmesini oldukça sarsmaktadır. Çünkü Hanefiler yukarıda işaret ettiğimiz Hz. Peygamber’in habâisi haram kılması ayetinden, iğrenç olan hayvanların haram olması sonucunu çıkarmakta (Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 220; Kâsânî, *Bedâi’*, 36), Şafiiler ise haramları belirlemede Arap örfünün esas olduğunu (Şafiî, *el-Ümm*, II, 264-275), ihtilaf halinde Hicaz halkının, onların ihtilafı halinde Kureys’in ve nihayet Hz.

Peygamber'in esas alınması gerektiği ifade etmektedirler (Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 453-454; Nevevî, *Mecmu*, IX, 25-26). Hz. Peygamber iğrenç bulduğu bu hayvanla ilgili, her hangi bir sorgulama yapmadan, ben yemiyorum ama siz yiyebilirsiniz buyurmuştur.

Çekirge

Çekirge, bir böcek olarak bizim toplumumuzda yenilmesi hiç düşünülmeyen bir hayvandır. Fakat onun yenebileceğine dair Hz. Peygamber'e isnat edilen rivayetler vardır. Bunlardan biri Buhârî ve Müslim'in İbn Ebî Evfâ'dan rivayet ettiği: "Hz. Peygamber ile beraber yedi veya altı savaşa iştirak ettik. Bu savaşlarda onunla beraber çekirge yedik" hadisidir (Buhârî, "Zebaih", 28; Müslim, "Sayd", 52). Diğer, İbn Ömer'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği: "Bana iki ölü ve iki kan helal kılındı: İki ölü, çekirge ve balık; iki kan, karaciğer ve dalaktır" hadisidir (İbn Mace, "Et'ime", 31; Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, VIII. 24). Ayrıca çekirge deniz avı gibidir (Abdürrezzâk, *Musannef*, X. 532) diyen Hz. Ali, topladığı ölü ve diri çekirge karışımını kendisine soran kimseye "onu da ye, onu da ye" buyurmuştur (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, VIII. 65). İbn Evfâ rivayeti birçok kaynağa girmiş güçlü bir rivayettir. Ancak yemenin savaş durumlarına hasredilmesi bir zaruret şüphesini akla getirebilir. Fakat rivayetlerde aç kaldık gibi bir açıklama bulunmadığından, bu yemelerde zaruret olmasa bile çekirgenin sahrada, açık alanda daha fazla bulunması ve sefer, savaş gibi durumlarda yiyeceğe daha fazla ihtiyaç bulunmasının etkisi olabilir. Ayrıca çok önemli ve sevilen bir yiyecek olmuş olsa şehirde de yaygın olarak yenilebilir ve rivayetler bu şekilde teşekkül etmezdi.

Bütün mezhepler çekirgenin helallüğünde ittifak etmiş hatta bu konuda icma vardır denilmiştir (Miras, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, XII. 18). Hanefî Mezhebinin teorisine göre çekirge hiç kanı olmayan kara hayvanı olduğu ve bu sebeple tezkiye edilemeyeceği için haram olması gereken bir hayvandır (Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 220; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, V, 36). Fakat bu konudaki rivayetler sebebiyle çekirge, balık gibi tezkiyeye ihtiyaç duymayan hayvan olarak tezkiyeden istisna edilmiştir. Ebû Hanîfe, çekirge bize göre balık mesabesinde olup besmele çekilsin çekilmesin, nerede bulunursa bulunsun, kim tarafından tutulursa tutulsun yenmesi caizdir, çünkü çekirgeyi her ne hal ve surette olursa olsun hiçbir şey haram kılmaz, demiştir. (Miras, *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*, XII. 18-19) Bu görüşü sürdüren Serahsî, çekirgenin tezkiyesiz helal olmasını ilginç bir gerekçeye bağlar. Ona göre çekirge deniz hayvanıdır ve balık kendiliğinden ölüncelike helal olmazken, çekirge her ne surette ölüncelike ölsün helaldir. Çünkü o deniz hayvanı olmakla beraber karada yaşar. Şayet denizde ölüncelike yaşadığı yerin dışında; karada ölüncelike asıl vatanının dışında ölmüş olur. Bu durumlar onun ölümü için bir sebep sayılır ve her hâlükârda bir sebeple öldüğü için helaldir (Serahsî, *Mebsût*, XI. 248).

İmam Mâlik çekirgeyi diğer haşarattan ayırmamış ve hepsini helal görmüştür. Fakat Kur'an'da meyte haram kılındığı için, tezkiyeyi şart koşturmuştur. Çekirgenin tezkiyesi kafasının, bacağına veya kanadına koparılmasıyla gerçekleşir. (Sahnûn, *Müdevvene*, II. 57-58) Zira İmam Mâlik'e göre, çekirge kara avıdır ve ihramlı iken onu öldürene ceza gerekir (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, VIII. 65).

Sonuç

İslam hukukçularının çoğunluğu nazarında itibar gören "eşyada asıl olan mubah olmaktadır" ilkesi Kur'an'ın genel ifadelerinden anlaşıldığı gibi yukarıda zikrettiğimiz Hz. Peygamber'in içinde yer aldığı rivayetlerden de anlaşılmaktadır. Bu sebeple hükmü bilinmeyen bir şekilde

karşılaşınca onun helal olduğuna bir delil bulunması istenmez. Haram olduğuna dair delil olup olmadığı sorgulanır ve bir delil olmadığı sürece helal olmaya devam eder. Günümüz modern zamanlarında yediğimiz ve içtiğimiz şeylerin büyük bölümü satın alınmak zorundadır. Bunların özellikle ambalajlı olanları, muhteviyat etiketlerine rağmen bilinmezlikler barındırmaktadır. Satın aldığımız her şeyi araştırmak sadece zor ve külfetli değil bazen imkânsızdır. İnsanlara güvenmek, belli denetim mekanizmalarına itibar etmek, herkesin bildiği açık ve genel bilgilere göre hareket etmek İslam'ın müsamaha sınırları içindedir. Allah'ın hiç kimseye taşıyamayacağı yükü yüklememesi (Bakara 2/286), bizim için zorluğu değil kolaylığı dilemesi (Bakara 2/185), zorluğun kolaylığa yönelmeyi gerektirmesi (Mecelle, m.17), zorunluluğun yasakları kaldırması (Mecelle, m.21), ihtiyaçların zorunluluk gibi değerlendirilmesi (Mecelle, m32) bu müsamahanın ilkelerini ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö.211), (1403h). *Musannef*, Beyrut, 2.bs.
- Ahmed b. Hanbel (ö.241), (2001). *Müsned*, 1955.
- Beyhakî (ö.458), (2003). *es-Sünenü'l-Kübra*, Beyrut. 3.bs.
- Buhari (ö.256), (1981). *Sahih*, İstanbul.
- Cessâs (ö.370), (1405h). *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut.
- Cook, M. (1984). "Magian cheese: an archaic problem in Islamic law". *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 47(03), 449-467.
- Ebû Dâvûd (ö. 275), (1988). *Sünen*, Beyrut.
- İbn Kudâme (ö.620), (1968). *Muğni*, Kahire.
- İbn Mace (ö.273), (t.y.). *Sünen*, Dâru İhyai'l-kütübi'l-ilmîyye.
- İbnü'l-Arabî (ö.543), (2003). *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut, 3.bs.
- İbnü'l-Hümâm (ö.861), (1987). *Fethu'l-Kadîr*, Bulak.
- Kâsânî (ö.587), (1986). *Bedâiu's-Sanâi fî Tertîbi's-Şerâi*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmîyye, 2bs.
- Kurtubî (ö.671), (1964). *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, Kahire, 2.bs.
- Miras, Kamil, Naim, Ahmet (1979). *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara.
- Müslim (ö.261), (t.y.). *Sahîh*, Beyrut.
- Nesâî (ö.303), (1986). *Sünen*, Halep.
- Sahnûn (ö.256), (1905). *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Beyrut.
- Serahsî (ö.483), (1993). *el-Mebsût*, Beyrut.
- Şafîî (ö.204), (1990). *el-Ümm*, Beyrut, Dâru'l-Marife.
- Şevkânî (ö.1250), (1994). *Neylü'l-Evtâr*, Beyrut.
- Şirâzî (ö.476), *el-Mühezzeb*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmîyye.
- <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0189.htm>